

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט
על הפרשה

גיליון שנו"ו, פר' מטות מסעי תשפ"ו

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

מוצרים פגומים - שותפים לרווח ולהפסד (מאמר המשך משבוע שעבר)

בשבוע שעבר הבאנו את השאלה שנשאלה בבית הדין, עם סיפור המעשה, ותחילת הדיון והמשא ומתן ההלכתי, השבוע נמשיך ונסיים את היוצא להלכה ממה שנפסק בבית הדין, ונזכיר בקצרה שוב את דבר המעשה.

לוי, יזם חרוץ ובעל חברה קטנה לשיווק מוצרי אלקטרוניקה חדשניים, מצא את עצמו לאחר כמה שנים של פעילות מתמשכת מול שוקת כבורה. החברה שלו נתקלה בקשיי תזרים, ולוי הבין כי על מנת להמשיך בפעילות ולהגשים את חזונו, עליו למצוא שותף אסטרטגי שיביא הון נוסף ואף ישלים חלקים בשיווק ומסחר שהיו חסרים לו. ברגע זה פנה אל ידידו הוותיק, נתן, אדם מוכר בסביבתו כבעל כישורי שיווק ומכירות מצוינים, שניחן גם באמון חברתי נרחב וביכולת לגייס לקוחות.

לוי הציג בפני נתן חזון שאפתני: הוא בנה רשימת מוצרים אלקטרוניים חדשניים, אשר לטענתו עתידים להביא רווחים גדולים, וביקש ממנו להצטרף כשותף. ההצעה הייתה ברורה: נתן יכניס לחברה סכום של חמש מאות אלף שקלים, ובתמורה יכנס כשותף מלא. חלוקת התפקידים ביניהם נקבעה כך: לוי יישא באחריות לפיתוח המוצרים, לייצורם בסין ולייבואם לארץ ישראל, בעוד נתן ייטול על עצמו את ניהול מערך השיווק והמכירות. ההסכם ביניהם כלל גם סיכום מהותי: הרווחים יחולקו ביניהם בשווה, אך זאת רק לאחר קיזוז כל ההוצאות.

נתן התרשם מהרעיון והאמין ביכולותיו וכישוריו של לוי, ולפיכך העביר לו תחילה שלוש מאות אלף שקלים - מקדמה מתוך הסכום שסוכם, על מנת שיתחיל בתהליך הפיתוח והייצור. לוי מיהר ליצור קשר עם מפעלים בסין ושלח לשם את דגמי המוצרים לפיתוח סדרתי. חודשים ספורים לאחר מכן הגיעו לארץ ישראל המוצרים הראשונים.

אלא שעם הגעת הסחורה התברר כי המציאות שונה מן החלום: חלק מהמוצרים סבלו מפגמים טכניים קלים - לא פגמים

שהופכים אותם לבלתי שמישים לחלוטין, אך כאלו הפוגעים באיכותם ובאפשרות לשווקם בהצלחה בשוק תחרותי. השיווק שהוטל על כתפי נתן לא צלח כמצופה; הקהל התקשה להשתכנע, התדמית של החברה נפגעה, ובמשך תקופה ארוכה נמכרה הסחורה בקושי.

ההכנסות הכוללות מכל המכירות עמדו על מאה וחמישים אלף שקלים בלבד - סכום זעום יחסית להשקעה הראשונית ולציפיות הגבוהות. יתרה מזו, לצד ההכנסות נרשמו הוצאות רבות: הוצאות על ייצור, שילוח, אחסון, פרסום, שיווק, כוח אדם ועוד.

בנקודה זו החלה המחלוקת: נתן, אשר השקיע מכיסו שלוש מאות אלפי שקלים, טוען כי המחלוקת העיקרית טמון בלוי. לטענתו, האחריות על פיתוח המוצרים וייצורם הייתה בלעדית של לוי, והמוצרים הפגומים ששלח לשוק הם שגרמו לכישלון. לדבריו, היה עליו לוודא שהמוצרים יעמדו בסטנדרטים גבוהים, ומשלא עשה כן - האחריות כולה עליו.

מאידך, לוי דוחה את טענותיו מכל וכל. הוא טוען כי עשה כל שביכולתו, פעל בזהירות ובמקצועיות מול מפעלי הייצור, ואין ביכולתו להבטיח שהמוצרים יהיו מושלמים. וכאן הוסיף לוי וציין, כי בהסכם שנערך ביניהם הודגש כי כל צד יתרום את חלקו להנעת העסק גם כשזה לא בתחום אחריותו, משכך, מדגיש לוי כי כך או כך - מדובר בשותפות עסקית, ובשותפות מטבע הדברים קיימים סיכונים. ההפסדים, כשם שהרווחים, אמורים להיות משותפים, ואין להטיל את כובד האחריות על אחד מהצדדים בלבד.

מעבר לכך, המחלוקת ביניהם מתרחבת גם אל תחום ההוצאות. יש להם ויכוח מר על גובה ההוצאות, כל צד טוען על בזבז כספים ללא הצדקה, לדברי נתן ההוצאות הנלוות סביב הזמנת המוצרים, עליהן דיווח, היו גבוהות מהנדרש, ואילו לדברי לוי השיווק לא היה אמור לעלות כפי שעלה. לוי טוען כי כל הוצאה סביב ההשקעה נעשתה אך ורק לטובת קידום החברה וכי לא ניתן היה לחסוך בהן. לטענתו, ללא ההשקעות הללו המיזם לא היה יכול

להתקדם כלל.

העובדה כי בנקודת הזמן שבה הוחלט להקים את השותפות, נתן היה היחיד שהשקיע כסף, בעוד ששני הצדדים סיכמו ביניהם לתת מאונס ומרצם להצלחת העסק, מביאה את נתן לטעון שהקדן שהשקיע אמור לשוב אליו ללא קשר לרווחים, ולכן הוא תובע לכל הפחות את שלש מאות אלף השקלים אותם השקיע בחברה ולפרוש לביתו.

לעומתו, טוען לוי, כי נתן השקיע כסף והסכים להכניס את עצמו בסיכון של הפסד, בעבור האפשרות שהייתה נראית זמינה להרוויח סכום גדול, ואילו הוא מצידו התחייב להביא את כישוריו ולהשקיע מזמנו ויכולותיו, ומעולם לא הסכים להתחייב לשלם מביתו במקרה של הפסדים.

1. חילוק הנתיבות בין חילקו כבר רווחים ללא חילקו

גם הנתיבות המשפט (סימן צג סק"ה) הלך בדרך זו, וכתב כי המחבר עוסק שם במקרה שהשותף לא נעשה לזה על המעות אלא שהשתתפו סתם, וההפסד מתחלק לאמצע משום שהרווחים וההפסדים באים כאחד. מאחר שלא נעשה לזה, הרי טענתו דינה כ'אני יודע אם נתחייבתי'. אך במקבל עיסקא, שנעשה לזה על מחצית המעות, הרי הוא חייב אף באונסין, ונשבע הנותן שנאנס ונוטל.

עוד כתב הנתיבות (שם ובסימן קעו סק"א), שאפשר ליישב את הסתירה באופן נוסף: בסימן צג מדובר שכבר חילקו את הרווחים, ועתה טוען אחד שנגרם הפסד בקרן, ומכיוון שהרווח משתעבד לקרן, הוא חייב להחזיר מחלקו. מה שאין כן בסימן קע"ו, שעדיין לא חילקו רווחים כלל, ושם אין מקום לתביעה זו.

לדעתו, יישוב זה עולה יפה עם דברי הקצות, שכשכבר חילקו הרווחים הרי הם נחשבים הלואה, וכשם שבעל עיסקא חייב גם באונסין על פלגא מלוה, כך גם כאן אם נשבע חברו יש לו לשלם אף מביתו. אבל בשותפות רגילה שעדיין לא חולקו הרווחים, אין חיוב זה קיים, והדין כרמ"ה שאין השותף משלם מביתו כלל.

ז. השבות יעקב מעמיד את שיטת הרמב"ם בעיסקא

ובפתחי תשובה (חו"מ סימן קעו סק"ח) הביא את דברי שו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן קסז), שדן במפורש במקרה של ראובן ושמעון שהשתתפו יחד בעסק, כאשר ראובן נתן את כל המעות, והתנו ביניהם שהרווחים יתחלקו בשווה, ואילו לגבי ההפסד לא הזכירו דבר. לאחר זמן נמצא כי נגרם הפסד מרובה, והשאלה שנשאלה הייתה כיצד יש לחלק את ההפסד.

לאחר שמתייחס השבות יעקב לסתירה בשולחן ערוך שבין סימן צג לסימן קעו, ומביא את חילוקו של הב"ח בין אם נגרם ההפסד כתוצאה ממשא ומתן, שחייב השותף לשלם אף מביתו, לבין אם נגרם על ידי אונס, כגון פגיעה על ידי גויים, שעל זה נפסק שאין צריך להשלים מביתו, מביא השבות יעקב יסוד נוסף: גם דברי הרמ"ה שלא לחייב את השותף לשלם מביתו נאמרו דוקא כששני השותפים הכניסו ממון לשותפות, שאז יש לומר שלא יפסיד בעל המנה אלא את מה שהכניס בפועל לשותפות. אך אם אחד לא השקיע כלל, ורק מפני שהוא מתעסק בעסק נוטל מחצית מהרווחים, ודאי שכך הוא גם לענין ההפסד, ואם נודע בבירור שנפחת הקרן, חייב הוא לשלם את חלק ההפסד אף מכיסו. לכן, באופן שידוע בבירור שהיה הפסד ואין כל ספק בדבר, או שהמתעסק יודע שאכן הפסיד הכל כמדובר, הוא יהיה חייב לשלם את חלקו גם מביתו, אבל אם הוא אינו יודע ואינו מודה, אין חברו נאמן עליו בשבועתו כדי להוציא ממנו ממון.

ח. שיטת הגרעק"א במשקיע לבד שחייב השותף להשלים ההפסד מביתו

גם הגאון רבי עקיבא איגר בחידושי שולחן ערוך (סימן קעו סעיף ו) מציין לתשובה הפני יהושע (חלק א חו"מ סימן ג) שדן זה שהשותף אינו משלים את ההפסד מביתו הוא דוקא כששניהם הטילו לכיס כסף, אלא שכל אחד הביא סכום שונה, אולם כאשר אחד נתן כסף והשני לא נתן כלום, הרי זה השני נחשב כלה מהמשקיע את חלקו, ובוודאי צריך להשלים את חלק ההפסד שבא מצידו, שהרי הוא כלוה על חלק.

אלא שהגאון רבי עקיבא איגר מוסיף ומחדש עוד, שאפילו אם כן השקיעו שני השותפים כסף ממש, אלא שלאחר מכן הוצרכו להשקיע נוספת, ובזמן זה רק אחד מהשותפים הביא כסף וחבירו מודה שכך היה מעשה, שוב נחשב השותף השני כלוה מחצית מן הסכום הזה ועליו להשלים מביתו את ההפסד, כדי לאזן את שווי ההפסד של סכום זה בין שניהם.

ט. מסקנת הדברים

לפי דברי הפוסקים דלעיל, נראה להלכה כי כאשר מדובר בשותפות רגילה שלא נעשתה על דרך עיסקא, אין השותף מחויב לשלם מכיסו הפרטי, וכל ההפסד נחשב לפי מעותיו בלבד, כשיטת הרמ"ה וכפי שפסק בשולחן ערוך סימן קעו. ורק כשנוצרה מציאות הדומה לעיסקא,

או שכבר חולקו הרווחים ונעשו כהלואה, אזי, אם הפסד הקרן ברור, חייב השותף להשלים אף מביתו, כדעת הרמב"ם. ולא זו בלבד, אלא שבכל אופן שבו אחד מהשותפים השקיע והשני לא השקיע כלל, יש להחשיב את המקבל כלוה מחצית מן ההשקעה, וכלפי השקעה זו עליהם להתחלק בהפסדים בשווה, גם אם יצטרך המקבל להשלים את חלקו מהבית.

י. נידון דין

מעתה נבוא לברר את הנידון שלפנינו. למעשה, גם ללוי יש טענות כלפי חלקו של נתן בשיווק ובמכירה, וגם לנתן יש טענות כלפי לוי שהמוצרים שהובאו לא היו מושלמים. למרות שתשובתו של לוי בפיו, שלא ניתן לדעת במאת האחוזים על טיב המוצר המוזמן ממדינת סין שבמזרח הרחוק עד שרואים את הדברים בפועל, מכל מקום במידת מה יש בזה רשלנות מצידו שלא ביטח את העיסקה כהוגן כאשר מדובר בכספו של חבירו. ואולם, סוף סוף, מידת הרשלנות היא שווה בין הצדדים, כי לאידך גיסא הוא טוען שגם נתן לא השלים את כל חלקו בהתחייבות שלו, ועל כך משיב נתן שמאחר שלא מדובר במוצר בודד שאי-השלמת ההשקעה גורמת שלא יהיה ניתן לבצע כלל את ההזמנה, והראיה שאכן בוצעה הזמנה של מספר מוצרים, והתברר שהם לא עמדו בציפיות, כך שלא הייתה לו סיבה ראויה לסכן כספים נוספים. כך או כך, הטענות שבין הצדדים הן שוות. אין כאן פשיעה, אך גם לא ניתן לשלול רשלנות מסוימת בערך של שגגה או מעבר לכך. וכיון שכך, עלינו לחזור ולדון בדין שני שותפים שנכנסו להשקעה, שבו שותף אחד מסר כסף להשקעה, והשותף השני לא נתן כלום, אך העמיד לרשות השותפות את הידע והמוניטין שלו, אך מלבד מה שהתברר כי הם לא נעשו בצורה מושלמת, הרי שגם המשקיע העמיד לרשות השותפות את כישוריו בשיווק ובמכירות.

נמצא איפוא, כי למקבל הכספים יש כאן דין לווה על מחצית הסכום, וכפי שכתב הגאון רבי עקיבא איגר. ואף אם לא נעשה ביניהם היתר עיסקא ואין לדונו כלוה ממש, כי פשיטא שלא נתכוון ללוות בריבית, מכל מקום גם אם אין הוא רוצה להיחשב כלוה על מחצית ההשקעה, הרי זה ברור כי לא גרע מהתנו ביניהם שהחלוקה תהיה שווה לא רק ברווח

אלא גם בהפסד, וכפי שכתב השבות יעקב על שניים שאחד השקיע והתנו על הרווח ולא הזכירו כלום מההפסד, שברור שגם ההפסד יהיה כאן לאמצע, כולל להשלים מביתו. ועוד, שיש לצרף כאן את שיטת הב"ח והש"ך שבאופן שהנזק נגרם מחמת משא ומתן לקוי, יש להשלים מביתו לכולי עלמא, והרי החתם סופר הסכים לסברתם. ואולם באופן כזה,

שבו רק אחד השקיע, שנראה כי גם לולא דברי הב"ח הרי יש להחשיב את המקבל כלוה על מחצית ההשקעה, וודאי נוכל לצרף כסניף גם את סברתו של הב"ח ולחלק את ההפסד ביניהם בשווה.

אמנם לוי יכול לשלם זאת לנתן גם בסחורה שהוזמנה לטובת השותפות ועדיין לא נמכרה. אך שווי, ולא לפי ההשקעה במוצרים. באופן זה יש לחשב הסחורה תהיה לפי שווי מכירתה בשוק בזמן התשלום, ולא לפי העלות של הסחורה. למרות שההשקעה במוצרים הייתה גבוהה משווים כעת למכירה בשוק, אין זה נוגע לרווחים וההפסדים שהם פירות ההשקעה, אלא לעצם התנהלותו של לוי בהזמנת הסחורה, שהתברר לימים שהיא הגיעה פגומה. ולכן, אע"פ שא"א לחייבו על עצם הסחורה, כי לא הוכח על שום פשיעה מצידו, מכל מקום החיוב כאן הוא מצד הפסד השקעה, ולא בגלל הסחורה שהגיעה פגומה. ומה שיכול לשלם לו גם בסחורה, הוא משום שאין הוא ממש כלוה, שהרי בשליחות שניהם הלך לקנות סחורה, ואין מן היושר לחייב אותו כעת למכור את הסחורה של שניהם ולקנות בה מעות.

וזה דבר המשפט

• בשותפות הרווחים וההפסדים מתחלקים בשווה. גם אם אחד הניח סכום גבוה יותר בשותפות, כל עוד שלא התנו אחרת, שניהם מתחלקים ברווח ובהפסד בשווה. כגון אם אחד השקיע מאתיים והשני ארבע מאות, והרווח היה מאתיים, הרווח מתחלק מאה לזה ומאה לזה. וכן אם הפסידו מאתיים, הנוק הוא מאה לכל אחד.

• באופן שההפסד הוא חמש מאות, כך שמחצית ההפסד הוא מאתיים חמישים, ונמצא שצריך בעל המאתיים להוסיף חמישים מביתו כדי שההפסד יתאזן בין שניהם, מצאנו לכאורה סתירה בהכרעת השולחן ערוך. יש שכתבו שעיקר הכרעתו ששותף אינו צריך לשלם נזקים מביתו, ויש שחילקו שאם ההפסד הוא מחמת עצם המסחר הוא חייב לשלם מביתו, ואם ההפסד הוא של אונס אינו צריך להשלים.

• באופן ששותף אחד השקיע כסף, והשני העמיד כישורי מסחר, ויש הפסד במסחר, חייב בעל כישורי המסחר להשלים כסף מביתו כדי שההפסד יתחלק ביניהם בשווה, וזאת אפילו אם אין פשיעה במסחר.

• לפיכך חייב לוי להשלים מביתו להשתתף בחצי ההפסד, ולצורך כך עליהם לערוך חישוב מדויקדק ולחלק את הרווחים וההפסדים באופן שווה ביניהם.

• אמנם לוי יכול לשלם זאת לנתן גם בסחורה שהוזמנה לטובת השותפות ועדיין לא נמכרה. אך שווי הסחורה תהיה לפי שווי מכירתה בשוק בזמן התשלום, ולא לפי ההשקעה במוצרים.

